

A gazdasági válságok, a gazdasági bűnözés és a gazdasági büntetőjog egyes összefüggései

Válságok és ciklikusság a gazdaságban

Ritka jelenségnek számít, amikor két tudományág szinte egyszerre születik meg. A büntetőjog-tudomány 1764-ben született meg, *Cesare Beccaria Dei delitti e delle pene* című munkájának megjelenésekor. A modern értelemben vett közgazdaságtan pedig ugyanebben az időszakban jött létre, szintén egy könyv megjelenésével. *Adam Smith* 1776-ban írta meg *A nemzetek gazdasága* című könyvét (*An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*). Smith szerint mindenki a saját önérdeke szerint cselekszik, ezek együtt a közjó eléréséhez vezetnek. Ennek viszont az a feltétele, hogy ne avatkozzunk be a gazdaságba, mert a „láthatatlan kéz” majd megoldja a problémákat.

Az 1929–33-as gazdasági világválság azonban bebizonyította, hogy a szabadon hagyott piacgazdaság állami beavatkozás nélkül súlyos veszélyeket rejt magában, ahogy a következő nagy közgazdasági elmélet kidolgozója, *John Maynard Keynes* fogalmazott: „a pusztulás felé halad”. Keynes szerint, ha a jólét növekedésével egyre több az emberek jövedelme, akkor ennek egyre nagyobb részét megtakarítják, a megtakarítást pedig a bankok kikölcsönzik a termelő tőkéseknek. Ezáltal túltermelési válság alakulhat ki. Megoldási javaslata az volt, hogy be kell iktatni egy nagyfogyasztót, ez az állam. Az állam adók formájában elvonja a jövedelmek egy bizonyos hányadát, és nem termelő módon költi el. Például utakat, középületeket, gátakat stb. épít. Ezáltal csillapíthatja a gazdasági hullámokat, a „stop-go” elve alapján hűti és fűti a gazdaságot.

A XX. század vége felé azonban a költségvetési politikára épülő keynesi elmélet már nem tudta betölteni az addigi szerepét. A költségvetéssel már nem lehetett szabályozni a gazdaságot, mert a költségvetés bevételi és kiadási oldala túlságosan merevvé vált.

Ha bármelyik kormányzat adóemeléssel akarta növelni a bevételeket, akkor a szakszervezetek tiltakoztak, ha a kiadásokat akarta csökkenteni, akkor szociálpolitikai feszültségek keletkeztek. A megoldást – úgy tűnt – a monetarista irányzat kínálta, amelynek vezéralakja *Milton Friedman* volt. Friedman szerint a bajok fő oka az állami beavatkozás. Emiatt a fiskális politikáról át kell térni a monetáris szabályozásra, és két feltételt kell megteremteni:

1. pénzstabilitás,
2. a gazdaság egyenletes (az inflációval megegyező mértékű) pénzellátása (Gazdag, 2008).

A XXI. század elején úgy tűnt, hogy a fő gazdasági bajok okozója a nemzetközi terrorizmus lesz, ehelyett 2007 végén egy „klasszikus” gazdasági világválság köszöntött ránk. 2007–2008-ra az úgynevezett *Kondratyev-ciklus* leszálló ágába került a világgazdaság, és sok katasztrófa is tovább rontotta a helyzetet. Ilyen volt például a New Orleans-i hurrikán. A hitelpiac telítődése miatt a bankok a másodrendű adósokhoz fordultak. Nem volt valódi hitelbíráló, az ingatlanok árfolyama folyamatosan emelkedett. 2006-ban egyre több és több hitel dőlt be, ennek következtében csődbe ment több ingatlaniroda, ezek magukkal rántottak néhány bankot is. Ezek közül talán a Lehman Brothers¹ volt a legismertebb. A válság pedig rövid időn belül a reálgazdaságba is begyűrűzött. A vezető közgazdászok ma is vitatkoznak a válság kiváltó okain, de biztosan szerepet játszott Bush elnök nagy adócsökkentési programja, amely hirtelen sok milliárd dollárt hagyott a lakoságnál, ez a bankokba kerülve pedig tovább növelte a hitelkínálatot. (Az amerikai kisembereket sohasem buzdították arra, hogy takarékoskodjanak. Amikor például az 1950-es években megkérdezték Eisenhower elnököt, hogy mit tehetne egy igazi amerikai a hazájáért, a válasz az volt: „Vásároljon!”) Emellett az Egyesült Államok gazdasági megroppanásában szerepe lehetett a védelmi kiadások jelentős megnövekedésének is.

¹ Lehman Brothers Holdings Inc.: Globális pénzügyi cég, székhelye New York. Értékpapírok, kötvények adásvételével, banki befektetésekkel, piackutatással, befektetési menedzsmenttel foglalkozik. 2008. szeptember 15-én hivatalosan csődvédelmet kért. Az ekkor kezdődő világgazdasági válságban a Lehman Brothers a felelőtlen globális pénzgazdálkodás szimbólumává vált.

2008-ban például a világ összes védelmi kiadásának 45 százalékát Amerika költötte fegyverekre és ezekhez kapcsolódó más árucikkekre és szolgáltatásokra (Uo.).

A XX. századi gazdasági világválság óta a legnagyobb gazdasági krízisnek nevezett helyzet egy azt megelőző globális pénzügyi válságból alakult ki 2008-ra. Ennek eredője az Amerikai Egyesült Államokban kialakuló jelzáloghitel-válság, amely először az ingatlanpiacot érintette.

A gazdasági válság kibontakozásának tényleges okait sokan sokféleképpen magyarázták. A vizsgálódások gyakran nagyon is különböző, nem ritkán egymással szöges ellentétben álló következtetésekre jutottak.

Egyes vélemények szerint a válság egyértelműen a kapitalizmus – vagy legalábbis a kapitalizmus szabályozatlan, laissez-faire változatának – kudarca, más vélemények azonban a gazdaság működésébe való túlzott állami beavatkozást okolják a válságért (Friedman elmélete alapján). Vannak olyan elméletek, amelyek a *hedge fundok* (befektetési alapok – A szerk.) szerepét állítják előtérbe. Ennél azonban jóval összetettebb kérdésről van szó. Sokfajta tényező járult hozzá a kialakult helyzethez:

- pénzügyi okok (értékpapírosítás, újfajta pénzügyi technikák),
- magasabb kockázati hajlam,
- a szabályozás korszerűtlensége a gazdasági, pénzügyi innovációkhoz képest,
- sajátos menedzsmentérdekeltség,
- gondatlan hitelminősítő intézetek,
- globalizáció (egyres országokban óriási tőke halmozódik fel, mint például Kína, Japán),
- politikai okok: kormányzati célkitűzés lett a kis jövedelműek lakáshoz juttatása,
- felelőtlen egyéni döntések.

Összességében tehát egy összetett folyamat következtében alakult ki 2008-ra egy globális méretű gazdasági válság, amely rövid időn belül az amerikai kontinensről az egész világra is áttért. Az egyes elméletek között is nagyjából konszenzus övezi azt a nézetet, hogy a gazdasági válság közvetlen okozója az amerikai jelzálogpiaci buborék kipukkanása volt (Halm, 2009: 97).

A büntetőjog mint a terápia egyik lehetséges eszköze²

A büntetőjog és a közgazdaságtan kapcsolata kétirányú, és nemcsak a gazdasági válságok idején, hanem folyamatosan fennáll. Egyrészt a büntetőjogi normák állandó hatással vannak a gazdasági életre, másrészt a közgazdaságtan egyes elméleti elemzési módszerei felhasználhatók a büntetőjogtudományban is. A gazdaság fogalmát, amelyre a gazdasági büntetőjog meghatározását építeni fogjuk, a témánk szempontjából háromféle megközelítésben vizsgálhatjuk.

Mikroökonómiai értelemben egy adott gazdasági egységet jelent, amely (például egy termelővállalat) termelési erőforrások (azaz inputok) felhasználásával folyamatosan mérlegel és döntéseket hoz, szembeállítva a várható hasznot a lehetséges költségekkel, egyszóval: gazdálkodik. A gazdasági egység inputjai a termelési tényezők (ezek közül a legfontosabbak: a tőke, a munka és a természeti tényezők), outputjai pedig mindazok a javak és szolgáltatások, amelyek a termelési folyamatból kikerülnek, és amelyeket a piacon értékesítenek. Tágabb értelemben gazdasági egységeknek tekinthetők a háztartások is, amelyek azonban nem szervezett gazdasági tevékenységet, hanem magántevékenységet végeznek.

Makroökonómiai értelemben a gazdaság kifejezés a nemzetgazdaságot jelenti, amely egy adott állam területén található, egymással kisebb-nagyobb intenzitással együttműködő gazdasági egységek összessége, ezek a szervezetek és személyek a gazdaságra vonatkozó társadalmi, etikai és jogi normák alapján tevékenykednek és lépnek egymással kapcsolatba.

A gazdaság meghatározásával kapcsolatban ettől eltérő álláspontok is léteznek, de kiindulópontként megelégedhetünk ezzel a sommás meghatározással. A gazdaság makroökonómiai fogalma a legtágabb kategória, magában foglalja a gazdasági rendszert is, amelynek két legfontosabb ideáltípusa a piacgazdaság és a tervgazdaság.

Itt kell definiálnunk még egy fontos fogalmat (amellyel a későbbiekben még találkozni fogunk), a gazdasági rendet, amely a büntetőjogban használatos szakkifejezésként a gazdaság szabályszerű, zavartalan működését jelenti.

² Gál I. L.: Gazdasági büntetőjog közgazdászoknak. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007

A gazdaság *kriminológiai értelemben* feketegazdaságra és „fehérgazdaság”-ra osztható, utóbbi kifejezés a törvénytörő, illegális gazdaságot jelöli, azaz a legális vállalkozások legális tevékenységét, ahol a gazdasági élet szereplői maradéktalanul betartják a jogszabályi előírásokat. A kettő között helyezkedik el a szürkegazdaság, amelyhez főként a jogszerű tevékenységet folytató, de szükséghelyzetből (vagy egyéb, racionális gazdasági megfontolásokkal magyarázható okból) adóelkerülő magatartást tanúsító vállalkozások tartoznak.

A kriminológia a feketegazdaság két nagyobb szegmensét különbözteti meg:

- a legális gazdasági szféra szereplőinek illegális tevékenysége (például adócsalás, a fogyasztó megtévesztése, gazdasági titok megsértése stb.);
- illegális vállalkozások tiltott tevékenységei (például fegyverkereskedelem, kábítószer-kereskedelem, pénzmosás fiktív fedőcégek alapításával).

A gazdaság működését különféle szabályok befolyásolják. A gazdaság legfőbb szabályozója ma már a piac. A magyar alkotmány 9. §-a kimondja, hogy Magyarország gazdasága piacgazdaság, és *„a Magyar Köztársaság elismeri és támogatja a vállalkozás jogát és a gazdasági verseny szabadságát”*. A tervgazdasági szisztéma feladása természetesen nem jelent teljes anarchiát. A piac szereplői meghatározott viselkedési normák szerint cselekszenek, lépnek kapcsolatba egymással (vagy legalábbis ez lenne a kívánatos), ezek a normák részint a hatékonyságot növelik, részint szociális és egyéb szempontok alapján határolják be a gazdasági szereplők cselekvési szabadságát. A viselkedési normák lehetnek *írott* és *íratlan* szabályok (utóbbiak jelentősége adott esetben – fejlett piacgazdasági viszonyok között – igen nagy lehet).

A gazdaság működését, a gazdasági szereplők viselkedését meghatározó írott szabályok csoportosíthatók a szerint, hogy jogszabályi jellegűek-e, vagy sem. (Utóbbiak például az etikai kódexek.) A gazdaságra vonatkozó jogi rendelkezések megtalálhatók majdnem az összes jogágban: a polgári jogban a szerződések joga, a munkajog egyes jogintézményei, a gazdasági életre vonatkozó közigazgatási jogi normák mind-mind előírnak viselkedési

szabályokat. Ha az üzleti élet szereplőinek a többsége betartja ezeket a játékszabályokat, akkor a gazdasági életben nagyfokú jogbiztonság alakul ki, amely végső soron kiszámítható környezeti feltételeket teremt.

Mindig akadnak azonban olyanok, akik megszegik az íratlan szabályokat (egy részük erkölcsi szempontból kifogásolható módon jut kimagasló haszonhoz, de nem tekinthető bűnözőnek), mások megpróbálnak kibújni az írott normák által felállított jogszabályi kötelezettségek alól, kisebb-nagyobb sikerrel. Az ebbe a második csoportba tartozó gazdasági szereplők a szokásos gazdasági kockázaton felül egy újabbal is szembenéznek: a jogi szankció alkalmazásának reális lehetőségében megjelenő kockázattal. Az extraprofit reményében kilépnek a jogos és a jogtalan határterületét alkotó sűrű zónába, és a lépéseiket néha sajnos a jogi képviselőik is figyelik (valamint segítik). Az elszántabb jogsértők azonban itt nem állnak meg, és a jogtalanság mezejére tévednek. Őket nevezzük deviánsnak.

A jogszabályok megszegésének esetére a jogalkotó szankciókat helyez kilátásba: a gazdasági életben ilyenek például a versenyjogi vagy az adójogi szankciók. Ha ez sem elegendő, akkor a jogalkotó a végső eszközhöz nyúl: ez már a büntetőjog területe.

Ha egy magatartás olyan fokban veszélyes a társadalomra, hogy a többi jogág által biztosított szankciók nem mutatkoznak elégségesnek, a törvényhozó erre úgy reagál, hogy alkot rá egy tényállást a büntető törvénykönyvben. Ha valaki olyan magatartást tanúsít az üzleti életben, ami kimeríti a Btk.-ban meghatározott törvényi tényállások valamelyikét, és a büntethetőségének minden egyéb feltétele fennáll, az úgynevezett elévülési időn belül reálisan számolhat azzal, hogy – ha a cselekménye a hatóság tudomására jut – vele szemben lefolytatják a büntetőeljárást, amelynek egyik hátrányos következménye lesz a jogerős ítélettel kihirdetett szankció végrehajtása.

A gazdasági büntetőjog tehát csak végső eszköz, miként a büntetőjog is szubszidiárius jellegű jogág, azaz csak akkor alkalmazzuk a gazdaságban, ha a többi jogág szankciói várhatóan nem hoznák meg a kívánt hatást az üzleti élet szereplői viselkedésének a befolyásolásában. A többi jogág szabályozza a gazdaságot, a büntetőjog védi; és míg a többi jogág viselkedési normáinak az a céljuk, hogy az állampolgárok a szerint tevékenykedjenek

az üzleti életben, a büntetőjogban leírtak tanúsításától (a gazdasági bűncselekmények elkövetésétől) mindenkinek tartózkodnia kell. A büntetőjog tehát az utolsó a jogágak között abban az értelemben, hogy csak a legvégső esetben szabad alkalmazni a gazdaságban magatartás-befolyásoló eszközként, egyben a legerősebb jogág is, hiszen ez teszi lehetővé a legnagyobb fokú, legdrasztikusabb beavatkozást az állampolgárok életébe (gondoljunk csak a szabadságelvonással járó szankciók alkalmazásának a lehetőségére).

Mindezek után meghatározhatjuk a gazdasági büntetőjog fogalmát. A gazdasági büntetőjog a büntetőjog egyik részterülete, méghozzá a leginkább elkülönülő szegmense. Azoknak a büntetőjogi és büntetőjogon kívüli jogszabályoknak az összessége, amelyek meghatározzák, hogy a gazdasági rendet (azaz az aktuális, uralkodó gazdasági szisztéma szabályszerű működését) fenyegető cselekmények közül melyek minősülnek bűncselekménynek, ezek elkövetőit hogyan kell felelősségre vonni, és velük szemben milyen szankciókat miként kell alkalmazni.

A fenti definíció alapján a következő megállapításokat tehetjük:

- a gazdasági büntetőjog a büntetőjog részterülete, emiatt tágabb értelemben véve magában foglalja a büntetőeljárás-jogi és a büntetés-végrehajtási jogi szabályokat is, amelyek azonban nem mutatnak különösebb eltérést az általános szabályoktól, ezért ezekkel nem foglalkozunk;
- a gazdasági büntetőjog Magyarországon büntetőjogi (primer) és büntetőjogon kívüli (szekunder) jogi normákból épül fel. A primer normák kivétel nélkül mind egy törvényben, a többször módosított 1978. évi IV. törvényben (büntető törvénykönyv) találhatóak. A magyar büntetőjog tehát ilyen értelemben egységes, kodifikált büntetőjog, a bírói jog jogfejlesztő szerepét nem vagy csak nagyon szűk körben ismerjük el. A bírói jog szerepe a büntetőjogban a mi álláspontunk szerint legfeljebb a törvény magyarázata, egyes fogalmak pontosítása lehet, de az analógia tilos, azaz érvényesül a „nullum crimen sine lege” („nincsen bűncselekmény törvény nélkül”) elve: bűncselekmény csak az lehet, amelyet az elkövetése előtt a törvény bűncselekménnyé nyilvánított. A szekunder (nem büntetőjogi) normáknak főként akkor van szerepük, amikor a primer normák nem tartalmazzák a büntethetőség minden pozitív és negatív feltételét. Ebben az esetben a büntetőjogi

norma csak azt a keretet jelöli ki, amelyet a szekunder norma tölt ki konkrét tartalommal. Erre azért van szükség, mert a büntető törvénykönyv gyakori módosítása nem kívánatos, a büntetőjognak viszonylagos állandóságot kell mutatnia. A szekunder normák viszont dinamikusan módosíthatók.

- a magyar gazdasági büntetőjog primer, azaz büntetőjogi normái legalább két részre oszthatók: a szűkebb értelemben vett gazdasági bűncselekményeket a büntető törvénykönyv külön fejezetbe foglalva, a XVII. fejezetében tartalmazza. Emellett a tágabb értelemben vett, úgynevezett gazdálkodással összefüggő bűncselekmények körébe a XVII. fejezeten kívül, más fejezetbe sorolt tényállások is tartoznak, így például: a környezetvédelmi bűncselekmények, egyes korrupciós bűncselekmények, a terrorizmus finanszírozása (terrorcselekmény) és néhány vagyoni elleni bűncselekmény (például a gazdálkodás körében elkövetett sikkasztás).

Hangsúlyoznunk kell, hogy a gazdasági jogban a büntetőjog eszközrendszere csupán ultima ratio, végső eszköz szerepet tölthet be, sőt azt is kijelenthetjük, hogy a gazdasági jogban a büntetőjogi szankciók nagymértékben hatástalanok (Visegrády, 1997).

A gazdasági bűncselekmények esetében a törvényhozói szándék az volt korábban, és az ma is, hogy a gazdasági élet területén elsősorban a gazdasági igazgatási jogszabályok által biztosított gyors és hatékony szankciórendszer érvényesítése a cél, és a büntetőjog igénybevételére valóban csak ultima ratióként kerüljön sor.

A gazdasági jog egyébként jellegét tekintve játékszabály-jog, ezért változnak olyan gyakran a tilalmakat reprezentáló gazdasági büntetőjogi szabályok is.

A büntetőjog ciklikus változásai részben igazodnak a gazdasági ciklusokhoz?

Érdekes módon a büntetőjogi szabályok szigorítása és enyhítése, mint állandóan váltakozó folyamat, összefüggést mutat a gazdasági válságjelenségekkel is.

Magyarországon például a második világháború utáni recesszió alatt a világtörténelem legnagyobb inflációja volt megfigyelhető. A második világháború végén a különféle okok miatt meginduló hiperinflációban a pengő teljesen elvesztette az értékét. A stabilizációs törekvések során új pénznemként a forintot vezették be 1946. augusztus 1-jén. Az új pénz bevezetésekor egy forint négyszázezer kvadrillió pengőt vagy kétszázmillió adópengőt ért.

A forint bevezetésével egyidejűleg jelentősen szigorították a gazdaság büntetőjogi védelmét is. Az árdrágító visszaélésekre és a közellátás veszélyeztetésére akár halálbüntetést is ki lehetett szabni.

2009–2010-ben a magyar büntető törvénykönyvet több jelentős módosítás is érintette, főként a 2010 tavaszán bekövetkező kormányváltás óta. Ezek szinte kivétel nélkül szigorítást jelentettek. Az eddigi tapasztalatok alapján kimondható, hogy Magyarországon a törvényhozó a gazdasági recessziók után kisebb-nagyobb késéssel mindig a büntetőjog szigorításával mint kriminálpolitikai eszközzel próbálta támogatni a gazdaságpolitikai lépéseit.

A sok módosítás nem feltétlenül pozitív jelenség ugyan, hiszen a büntetőjognak viszonylagos állandóságot kellene mutatnia. Ez az a jogág, amely a legmélyebb fokú beavatkozást teszi lehetővé az állampolgárok magánéletébe, emiatt nem célszerű gyakran módosítani. Bizonyos módosítások viszont elkerülhetetlenek.

2010-ben például lehetővé tették, hogy a bűncselekményi értékhatárt el nem érő összegű vagyon elleni szabálysértések elkövetőivel szemben is lehessen elzárást, tehát szabadságelvonást alkalmazni. A „három csapás” törvényjavaslat büntetőjogi módosításai az erőszakos bűnözők elleni szigorúbb fellépést célozták. A kilátásba helyezett szankciók emelése és a Btk. Általános részében történő több módosítás számos bűncselekmény esetében azt idézte elő, hogy már első alkalommal elkövetett bűncselekmény esetén is letöltendő szabadságvesztéssel kell számolniuk az elkövetőknek. Emellett a 27 EU-tagállam közül Magyarország az egyetlen, amelyik a gyakorlatban is alkalmazza az úgynevezett „valódi életfogytiglan” büntetést a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetőivel.

A következő években Magyarországon a bűnözés, elsősorban a vagyon el- leni és a gazdasági bűnözés radikális emelkedésével kell számolnunk. Erre vonatkozóan a bűnügyi statisztika nem ad megfelelő tájékoztatást, hiszen az csak az ismertté vált bűncselekményeket tartalmazza, és nem számol a rejtett (latens) bűnözéssel. Ezért a saját ügyvédi empirikus tapasztalataimra, vala- mint a nyomozó hatóságok és az ügyészség szervezetében dolgozó kollégá- im által elmondottakra támaszkodom a továbbiakban.

A gazdasági bűncselekményekre vonatkozó hivatalos statisztika, amely az ismertté vált bűncselekményeket mutatja, szinte minden bűncselekmény esetben csökkenést jelez. Egyedüli látványos kivétel a gazdasági vesztege- tés, amely a hivatalos statisztika szerint háromszáz százalékkal emelkedett. Az is igaz, hogy a regisztrált korrupciós bűncselekmények száma olyan ala- csony, hogy nem alkalmas a statisztikai következtetések levonására: évente ma is mindössze pár száz gazdasági vesztegetés válik ismertté.

A gazdasági válság hatására a számviteli információs rendszerrel kap- csolatos bűncselekmények száma a hitelezővédelmi tényállásokkal együtt vélhetően növekedni fog a közeljövőben. A pénzhamisítások száma szin- tén növekszik majd, ami egy bizonyos határon túl az állam monetáris poli- tikáját is megzavarhatja. A bennfentes kereskedelem és az ezzel kapcsola- tos piaci manipulációk száma a gazdasági válság alatt vélhetően szintén emelkedik, ezt a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete által kiszabott rendkívül nagy összegű bírságok is alátámasztják. Az adócsalás és az ál- lamháztartás pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények emelkedését a hivatalos statisztika által mutatott csökkenés ellenére szintén tényként szögezhetjük le.

Ha a profitorientált bűnözés növekszik, ha egyre több bűncselekmény- ből származó pénz halmozódik fel a feketegazdaságban, és emellett a vál- ság hatására növekszik a bankok tőkeéhsége, ez exponenciálisan növeli a pénzmosás volumenét.

A terrorizmus finanszírozása viszont, mint a pénzmosáshoz kapcsolódó, nem profitorientált bűncselekmény, véleményem szerint csökkenő tendenci- át mutat Magyarországon és Európa legtöbb más országában is. A terroristák az elmúlt években ugyanis áttértek a készpénzalapú finanszírozásra.

Zárógondolatok

Feltehetjük a kérdést, hogy egyáltalán van-e létjogosultsága a büntetőjognak a gazdaságban. Meggyőződése, hogy van. Annak ellenére vallom ezt, hogy el lehet képzelni egy jól működő gazdaságot büntetőjogi beavatkozás nélkül is. Véleményem szerint a büntetőjogon kívüli adminisztratív szankciók is alkalmasak lehetnének a gazdaság védelmére, ha teljesülne a következő két feltétel: (1) konszolidált viszonyok közötti, magas erkölcsi nivójú üzleti kultúra és (2) a kilátásba helyezett pénzbeli (közigazgatási) szankciók felső határának olyan meghatározása, hogy az többszöröse legyen az elkövető által elért vagy elérni kívánt illegális profitnak.

Ilyen körülmények között nem lenne szükség gazdasági büntetőjogra. Hazánkban azonban ma még egyik feltétel sem teljesül, és reálisan csak a második megváltoztatásával számolhatunk a közeli jövőben. A gazdasági büntetőjogra tehát szükség van, és szükség is lesz beláthatatlanul hosszú időtávon belül, a gazdasági rendszer büntetőjogi védelme és a gazdasági ciklusok tompításának eszközeként.

Irodalom

Gál I. L. (2007): *Gazdasági büntetőjog közgazdászoknak.* Akadémiai Kiadó, Budapest

Gazdag L. (2008): *Marxnak lesz igaza: A kapitalizmus elérte lehetőségei határait?*

<http://www.neplap.net/blog/marxnak-lesz-igaza-a-kapitalizmus-elerte-lehetosegei-hatarait> (letöltés: 2011. 01. 19.)

Halm T. (2009): *A gazdasági válság. Okok és tanulságok.* Kommentár, 6. szám

Visegrády A. (1997): *A jog hatékonysága.* Unió Kiadó, Budapest